

Knuths relation til kongen 27. oktober 1764

Eggert Christopher Knuth, (1722-76) blev i 1764 udnævnt til Stiftamtmand over Sjællands Stift og dermed Bornholm. I sommeren 1764 rejste han til Bornholm, hvor han i løbet af 14 dage besøgte Købstæderne, I den såkaldte relation (rapport), som han den 27. oktober 1764 sendte til Christian den Syvende

Stormægtigste allernaadigste Arve Konge og Herre.

Da jeg nu denne afvigte Sommer i allerunderdanigst følge den mig allernaadigst meddeelte Instructions Tilhold, haver gjort en Reyse til Bornholm, og der udi det mig allernaadigst anfortroede Stiftsamtmands Embedes Forretninger opholdt mig i 14 Dage, saa skulle jeg hermed allerunderdanigst aflægge mine allerunderdanigste Relation om hvorledes jeg haft mine paa Embedes Vegne der holdte Visitatzer og Examinationer, tilstande der haver forfundne.

1. Købstæderne i særdeleshed angaaende

Rønne Kjøbstad

er best bebyggt paa Landet med meest Teglhængte Huuse og brolagte Gader, der meste mueligt har været. Her er omtrent 350 Borgere, som haver Borgerskabsbreve. Der i Byen er en privilegeret Apoteque, som er den eneste paa Landet; Medico er ingen uden den der værende Regimentsfeltkjær, ellers ingen Privilegerede uden Kirke Betjentene og de kongl. verdslige Etat: Tolderen, Amtsforvalteren og Byens egne Betjente, neml. Byefogden Lorentz Selmer, der tillige er Herredsfoget, og Skrifteskriver i Wester Herred, Byskriver Gert Hammer, herredsskriver i ditto Herred og Controlleur, Vejer og Maaler i Rønne, hvilken foreviiste sine holdende Protokoller, som befandtes lovlige. De her værende Haandværkere haver ingen Laug, undtagen én kobbersmed som er i Kjøbenhavns Amt.-

Indbyggernes næring er smaa Handel, Fiskeri, Haandværker og Avling. Kjøbstad Jorden bruges af Indvaanerne selv, hvori plantes noget Tobak, men disse Plantager ere meget aftagne paa 3 a 4 Aar.-

Borgerskabet er inddeelt i 2 Kampagnier, som ved münstring dette Aar vare 334 Mand.

Byens publique Bygninger vedligeholdes upaaklagelig, nemlig Raadhuset, hvorunder tillige er Arresthuset. Paa Raadhuset holdes Ting om Sommeren, men om Vinteren, for mangel paa Kakkellovn, maae lejes et Værelse i Borgervagten.

Den Latinske Skole som den eneste paa Landet og tillige en Dansk Christendoms Skole haver Beholdning 1060 sdr.

For de fattiges Væsen er en Forstander, som indsamler og uddeler godvillige Gaver. Haver af Beholdning 190 sdr., men ingen anden Fond.

Hospitalet som haver en Fond af 3147 sdr., hvis Rente er dets Indtægt. Den faaer 100 Sdr. ved Hermann Bohns Død efter hans Testamente, heri underholdes 12 fattige Lemmer.

Havnen forsynet med 2 nye Bolværker af den dertil allernaadigst skjænkede hjælp, hvoraf er udi behold 390 Rd., som til Havnens fornødenhed endnu kunde behøves til dens videre Istandsættelse.

Af Borgerskabet er 5 beskikkede til Formænd, 2 til Oberforstandere, en til Kæmner, hvilket 3 sidste foreviste deres Protokoller som er lovligt holdt; én til Fattiges og en til Hospitalsforstandere og én til Kirkevæрге.

Kæmner Kassen havde beholdning 50 sdr og fandte Rescriptet om Kæmner Regnskabers Revision efterlevet.-

Byen bliver mer og mer bebyggt lidet efter lidet, men meest af Daglejere og de som flytter hid fra Landet, hvis fattige Børn er Byen til Byrde ved Betleri, hvorpaa jeg er at raade Boed, uden det blev allernaadigst forbi uden at ingen Almues Folk fra Bondestanden paa Landet maatte tage Boepæl i Byen, foruden han beviiste at kunde nære sig og Familie, som skulle paaskjønnes af Byefogden, og Formændene, samt de hvert Aar udmelte Taxere Borgere og strax at tage Borgerskab.

Autoriserede Kjøbmandsbøger blev af Kjøbmændene forevist. Hertil Byen er 9 Fartøyer, hvoraf det største er paa 15 Læster.-

Aakirke Bye

Et Landstæd slet bebyggt, som en landsbye og kun faae Teglhængte Huus; her boer Landsdommeren og Landstingsretten her holdes med 8te Stokmænd, saa holdes og Tamper Retten i Kirken, som kaldes Domkirke for Landet.-

Byefoged Niels Jespersen tillige i Nexø samt Herredsfoged og Skifteskriver i Sønder Herred, Byeskriver Phillip Rasck Dam constitueret af Amtmanden efter kongl. Allern. Tilladelse, indtil samme til Landstingskriver Tjenesten med Vacance kan annectere; Hans holdte Protokol fandtes med Stempl. Papiir forsynet og lovlig authoriseret.

Privilegerede ingen her.-

Borgernes Tal er 75, som have Borgerskaberne. Borger Kompagniet var ved Mønstringen 95 Mand stærk. Formænd være ingen, hvilke Byefogden blev beordret at beskikke efter Borgerskabets Valg.- Oberformyndere vare ingen og derfor Byefogden alvorlig paalagt 2de at beskikke. Ellers fandtes efter Skifteprotokollens og Oberformynder Registerets Udvisende ingen Arvemidler af Betydenhed; Af Borgerskabet er en Kæmner samt Hospitalsforstander og Kirkevæрге. Kæmneriet er saa got som intet, da ingens Byens Indtægt eller udgivet forefaldes, siden her ingen publique Bygninger er at holde ved lige, uden en Dansk Skole, som er afbrændt, naar den igjen bliver opbyggt, hvilken Skoleholder lønnes af Particulaire hvis Børn han faaer til undervisning, med lidet Tillæg af Kirken;

Gaderne ere ey broelagte, og kan ey af Indvaanerne formaaes; Tinghuus er ingen, men lejes et Værelse. Hospitalet hvor 5 lemmer underholdes haver ey anden indtægt end 60 rd. af Deres Kongl. Majestæts Kasse og de faldende Mulcter, som her tildømmes, da ingen anden Fattigvæsens Indretning her er.

Øde Byggepladser ere her vel ikke, men dog kan Byen ey tiltage som et Landsted hvis Indvaaneres Næring er Avling og nogle faae Haandværkere uden Laug.-

Kjøbmændsbøger er kun én mig foreviist af den eneste Kjøbmand her, som har nogen ringe handel. Indbyggerne bruger selv deres Jorder, og hvad Tobaks Plantager angaaer, da aftager samme, ligesom ved Rønne er anført.-

Nexø

En maadelig bebyggt Kjøbstad ved Søen; Byfogden Niels Jespersen for Nexø og Aakirkebye boer her; Byeskriver Johan Friderick Kramce hvis holdte og mig foreviste Protokoller befandtes lovlige autoriserede og med stempl. Papier forsynede.-

Privilegerede er ingen her.-

Borgernes Tal er omtrent 250, som haver Borgerskabsbreve – Borgerkompagniet var med sidste Mønstringen 297 Mand. Af Borgerskabet er 4 til dets Formænd beskikkede; 2 til Oberformyndere, en til Kæmner, en til Fattiges Forstander, der tillige er kirkeværg; Med Oberformynderiet erfarede ingen Vanskelighed. Ved kæmneriet er Rescriptet om slige Regnskaber efterlevede og bliver Byens Indtægter lignede efter deres Udgift, som allene er til Borgervagten, der tillige er Raadhuus, dens samt Skolens Reparation, hvortil Skoleholderen alene Lønnes af de hvis Børn han underviser. Hospital er her ingen; allene et Fattighus stiftet af Majorinde Sonne, som haver 150 rd. paa rente til dets vedligeholdelse og er indrettet til 4 Lemmers Beboelse, hvilket administreres af den Fattiges Forstander, der indsamler faldende Mulcter, og frievillige Gaver og samme under Byefogdens og Præstens Inspection uddeeler.-

Gaderne ere ey videre broelagte end af Naturen, da Byen er bygt som paa en Steenklippe, hvormed og Gaderne ere temmelig passable.-

Øde Byggepladser er vel ingen, dag erfares at Byen ej tiltager, siden deres Næring af Handel aftager, formedelst deres slette Havn, da Grunden langt ud fra Landet er meget grundt og fladt, og det vilde være for bekosteligt, at anlægge en Havn, der hvor Grunden slipper af Aarsag det er saa langt fra Landet, at slig Bolværk umulig kunde bestaae, det jo af Søen blive borttagen allerhelst der er løs Sandbund. Vel er en slags Havn eller Bolværk ved Landet, for smaae og tomme Fartøjer, bygt eller istandsat efter Beretning af én af Deres Majestæt dertil allern. skjælket Hielp, hvoraf den har en Fond af 50 rd og nogle frivillige tillagte Broeenge, hvilke naar ej til Reparation tilstrækkelig. Skippere og Kjøbmændene hidindtil har skudt sammen til det Manglende efter Convention imellem dem.

Her til Byen er 13 smaae Fartøjer; Det største paa 12 Læster; herved den her faldende handling af Landets Producters Udførsel og det behøvende Tilførsel bestyres.- Kjøbmændenes Bøger er mig foreviist 2de. Indbyggerne bruger selv deres Jorder, hvori nogle stykker plantes Tobak, som dog kun er lidet og paa nogle Aar aftaget.

Her tæt ved ½ fjerding Miil fra Byen er det bekjendte Nexøe Steenbrud, som uvillet drives, og er alt temmelig dybt i Jorden, hvilket har Anseeligt baade fra Grunden og Siderne at det kan længe continuere.

Haandværkere har ingen Laug; dog er en her boende Kobbersmed i Kjøbenhavns Amt.-

Svannikke

En Kjøbstad ved Søen bebyggt ligesom forrige, liggende paa Siden og ved foden af en Steen Klippe, som og er deres Gades Steenbroe.-

Byefogden er Jens Andreas Borring, tillige herredsfoget og Skifteskriver i Øster Herred. Byskriver Jørgen Madvig, tillige herredskriver i Øster og Sønder Herreder, hvis mig foreviste holdende Protocoller er lovlige autoriserede og med stemplet Papiir forsynede.-

Her er omtrent 100de Borgere, som har Borgerskabsbreve, og Borger Kompagniet udgjorde ved sidste Mønstring 144 Mand. Af Borgerskabet ere 4re udnævnte til dets Formænd, én til Oberformynder, én til Kæmner og en til Fattiges Forstander og én til Kirkeværger.- Ved Oberformynderiet var intet at erindre. Kæmneriet er af ingen Betydelse; dog var Beholdningen hos Kæmneren 38 sdr. og da det allern. Recess om Kæmner Regnskaberne, fandtes her uefterlevet paa nogle Aar, blev derom af mig gjort alvorlig Erindring. Byens egen Udgift er alene Borgervagtens vedligeholdelse; thi Ting eller Raadhuus er her ingen, men dertil leyes et Værelse; og hvad Skoleholdet angaaer da lønnes Skoleholderen af Kapitalens Renter, for en dertil fralagt Jord som er solgt, og i øvrigt betales af dem som lader deres Børn hos ham undervise.

Fattiges Væsen er her ey andet end et Hospital, hvor 3 Lemmer underholdes, hvis Fond er 400 sdr. og dets Indtægt er Renten deraf, samt aarlig afgift en Jord 7 til 8 daler.- Beholdningen var nu pr. Cassa 46 sdr.: Forstanderen er en Borger, dertil efter Omgang beskikkes. Kirken her er meget fattig og har ey mere Kapital end 500 rd, hvis Renter tillige med de smaae sædvanlige Indtægter af Skole, Liig og Tavle-penge, er al deres Indkomst og Beholdning, som langt fra ey kan tilrække til dens Reparation naar samme til fuldkommen Istandsættelse paa en gang skulle skee.- Og da den er ansat i Brandtaxation, til Brandskabs Erstatning for 8000 rd som den ey kan udholde at contribuere af, saa bedes allerunderdanigst den i saadan tilfælde maatte nedsættes til 4000 rd, som er alt det den kan betale af og neppe nok det.

Øde Byggepladser ere ingen af Betydelse, uden en afbrændt, som igjen mentes opbyggt.

Klippen hvorpaa Byen er bygt, som sænker sig langt ud i Søen, former en Havn i Strandbredden, stor nok for de 2de Fartøjer, som her til Byen have, hvoraf det ene er paa 10 Læster, og der andet 6 Læster, og til en ordentlig Havn med Tømmer og Bolværk at bygge er her nogen vanskelighed, siden Grunden langt ud i Søen og langt paa Strandbredden paa begge Sider af Byen for de her paa om Vinteren staaende høje og sterke Vande.

Kjøbmændsbøger er foreviste 3dr behørig indrettede. Indbyggerne bruger selv deris Jorder, men Tobaks Planter ingen er her, ligesom i de forbemelte og ligeledes i efterskrevne Kjøbstæder aftager. Haandværkerne haver her ingen Laug.

Allinge og Sandvig

2 Byer der i Bygning og ubrolagte Gader ere at ansee som Landsbyer eller Fiskeleyer og hvilke ingen Kjøbstad Ret kan fremvise, men saadant grunder A: paa deres svarende Skatter, ligesom andre Kjøbstæder. B: paa Borgerkompagnier, C: Borgerskabstagelse. D: Strand Societets Interessentskab etc. ere ellers i henseende til Jurisdiction egentlig det saa kaldede Hammershuus Birk, hvis Birkebetjente ere Byefogden og Byeskriver i Hasle, hvilke sidste forreviste mig Kæmnerbog, Skifte- og Oberformynder Protokol, Politie, Justits og Pante Protokoller som befandtes lovlig indrettede. Indvaanernes Tal er 119, hvoraf den største Deel foreviste Borgerskabsbreve, og Borgerskabskompagniet var ved sidste Mønstring 98 Mand. Af Borgerskabet er 4 til formænd, 2 oberformyndere og 2 kæmnere, den ene i Allinge, den anden i Sandvig, og ligeledes 2 fattiges forstandere, samt en Kirkeværge. Skolehold er her intet, men enhver besørger sine Børns underviisning.-

Ved Oberformynderiet var ingen Klage, og befandtes ingen Urigtighed. Kæmneriet er ey andet end Borger Vagtens vedligeholdelse, hvis omkostninger aarlig lignedes og derover føres Regnskab efter det allernaadigste udgangne Rescript.

Fattiges Indtægt er ey andet end hvad som gives i en Blok i Kirken, som af Forstanderen under Præstens Inspection uddeeles.

Øde Byggepladser er her ingen – Havn og Fartøyer ingen – Kjøbmænd ingen.-

Indbyggerne bruger selv deres Jorder; Haandværkerne her haver ingen Laug. Næringen er den største deel fiskeri.-

Hasle

En Kjøbstad ved Søen slet bebyggt, og de fleste Huse med straatag, samt haver liden Steenbroe paa Gaderne formedelst Byens slette Evne. Byefogden er Hans Jørgen Schougaard, tillige Birkedommer til Hammershuus Birk, Herredsfoget og skifteskriver i Nørre Herred, Byeskriver Lars Birch tillige Birkeskriver ved Hammershuus og Herredsskriver i Nørre Herred.

Her er omtrent 60 Borgere, og var Borger Kompagniet ved sidste Mønstring 70 Mand.-

Af Borgere ere 3de til Formænd, én til Oberformynder, en til kæmner og en til Fattigforstander; og til Kirkeværgen en udnævnt; Ved Oberformynderiet erfarede ingen Urigtighed.- Kæmneriet er ei andet end Borgervagtens vedligeholdelse, hvorfor gøres Regnskab efter det kongl. Rescript og har Beholdning 27 sdr. Andre publique Byens Bygninger er her ikke, og ingen Skolehold, men enhver lader sine Børn privat undervise. Fattigvæsenets forstander indsamler og uddeeler Mulcter og Godvillige Gaver og andet der angaaende er her ikke; ey heller nogen Hospital.- Af Byggepladser er en for mange Aar bleven øde ved Flyvesand. Havn er ingen uden Pæle af et forfalden Bolværk. Og da her til Byen ingen Fartøyer er, og da Byen ligger og ikkun én Miil fra Rønne, faa sees ey nogen nyttig Bekostning her paa en Havn at anvende.-

Af Kjøbmænd er kun én der har Hovedbog.- Indbyggerne bruge selv deres Jorder.- De faa her værende Haandværkere haver ingen Laug.

2. Kjøbstæderne i Almindelighed betræffende.

Klagemaal af Betydning over Øvrigheden blev ingen givne, undtagen fra en deel Rønne Borgere over Byefogden, der, formeenes de at have med Brandskader og deslige Repartitions overdængning og Indkrævning at være forarmet, hvorover jeg har indhentet hans forklaring, men saavidt deraf kan erfares, er de klagende til deris besværing ikke beføjet, dog da de mener saadant, at kan bevise, haver jeg de til dennem overladt efter deres egen Begjæring, da jeg herefter allerunderdanigst skal observere den mig paaliggende Pligt allerunderd. at indberette, ifald de klagende beviser udi deres Besværing at være grundet og den paaklagende sag kan legitimere, og hvad angaar øvrige forefundne Mangler og indkomne Klagemaal er for saavidt jeg ey allerede derpaa har kunnet raade Bod, vil jeg stræbe efter mit Embeds medfør, samme at referere uden Deres Kongl. Majestæt dermed at incumodere, siden de ikke ere af den Betydelse at værdiges D. Kongl. Majst. Allern. Attention.-

Udi Politie Anordningens efterlevelse haver jeg ikke med Undersøgelse og Examination erfaret nogen betydelig Mangel.

At Borger Kompagnierne er store af Tal end Borgere er af Aarsag, at saasart Borgernes Børn have været til Confirmation, træder de i Borgerkompagnierne, men kan dog ey tage Borgerskab.- Foruden foranførte Borger Kompagniets styrke fremkom ved Mønstringen endeel ungt Mandkjøn meest voxne til at bære Gevæhr, men formedelst de, [der] ey haver været til Konfirmation, var ey i Borger Kompagnierne enrullerede.

At de fleste Bygninger i Kjøbstæderne ere halmtækte, da er derpaa i Almindelighed og til største Deel ey at raade Bod formedelst Beboernes fattigdom og Tagsteenens Kostbarhed der og undertiden vanskelige lange Transporter og Fragt fra Holsteen eller Kjøbenhavn. Publique Brandredskaber haver ingen af Kjøbstæderne noget uden Rønne, som har en liden Sprøjte og 6 Læderbrandspande; ellers haver alle private Folk Læder og Træspande, hager, Stier, Vandkar, Tønder og Vogne, samt Seil til at slaae over Halmtagene; da nu disse Instrumenter ere mere beqvemme til saadanne smaae Bygninger og Huse alt for bekostelige for disse fattige Kjøbstæder, saa haver jeg anmeldt den bestandige Commission at meddeele mig Forslag hvorledes samme meest reguleres og best kunde indrettes, hvilket jeg hermed allerund. maa fordriste mig at insinuere Deres kongl. Majest. til derpaa allerund. udbedende allern. Approbation og forandring for Bornholm i den allern. udgagne Brandforsikrings Anordning. At hvad angl. Brand Inspection og Assistenten om da ikke alle Borger Officererne uden Løn og for de ellers havende Friheder, dertil kunde bruges og Brand Ret at holdes af Byefogden og Overofficererne.- Brand Redskab angl. da vil Indbyggerne holde sig det for en stor Byrde sammen efter Forordningen at anskaffe og beder sig forskaanet med Kar, Spande og slige spanaar Redskaber at holde, som mig og synes efter Omstændighederne kan best være applicabel. Vægtene synes mig nødvendige at være 2 a 3 i Rønne og én i hver af de andre Kjøbstæder.- En Skortseensfeier kunde vel være nyttig paa landet, men siden ingen vil bruge ham og de selv gjøre sligt, indstilles allerunderd. om ikke Brandrettens tilforordnede aarl. skulle eftersee Ildstederne 3 a 4 gange og naar det da befandtes ureene, strax at udpante til Brandkassen 2 rd. for hver Skorsteen eller Rør. Da det er Brug, at alle fejer deres Gaarde og nødvendige Træebygninger, saa var nødvendig det allernaad. blev forbudet nogen Træebygning med Tjære at overstryge, under en fastsat straf, da det er meget farlig, saasom naar Ild i et Huus opkommer, det neststaaende brænder ned eller fatter Ilden. Ja endog paa KlokkeTaarnene de fleste steder findes Træeværket Tjæret; der er og Skorsteensrør at Fjæle igjennem Halmtagene, som er tvært imod Brandanordningen og meget farligt. Om disse 2de sidste Poster haver jeg vel gjort Ordre til samme at fremme, men til disse bedre Opfyldelse, udbedre D. kongl. Majsts allern. Foranstaltning.-

3. Heele Landet i Almindelighed betræffende.

Af Evne og Formue er Bondestande i Almindelighed i bedre Omstændigheder en Kjøbstadsmanden, hvilket forvolder at da Kjøbstadsmanden trænger til Landmandens Vare, og han ej saa hart behøvende samme at sælge; rejser ikke fra sit Huus til Torvs med noget, følgelig Kjøbstædmanden nød til at rejse ud til Bønderne omkring paa landet og opkjøbe alt hvad de behøver, hvorved idelig kan begaas forprang formedelst Bønderne, som meldt, ikke kommer til Kjøbstæderne til Torvs med deres Varer, følgelig aldrig noget Axeltoiv holder, ey heller den for landet allern. bevilgede Marked, endnu har været muelig at faae i Brug, dermed indsniger sig og utilladelig handel og Udførsel, at Bønderne sælge direkte til de practicerede Svenskere og Lybækkere, som kommer seylende under Landet, og indskiber fra Bønderne, hvad som i forvejen, af de holdende Spioner og kommissionærer, af Landets egne Folk, er opkjøbte og betinget, fra hvilke Fartøjer Bonden igjen tager hvad han til sit Huus behøver, hvilke følger er Kjøbstæderne til største Skade og Afgang i dette som deres eneste og rette Næring og da sligt ikke hidindtil, med de herimod allern. gjorde Anordninger har været at hemme, af den Aarsag at en utidig frygt har betaget alle Indbyggerne i den henseende, saa ingen som sligt forekommer vil enten angive, mindre tiltale nogen som derimod antræffes at handle, saa maa derfor at ønske det allern. maatte behage D. Kgl. Majest. for Bornholms Kjøbstæder paa

offentlige Axeltove saa og al Omreysen eller Opkjøben af nogen i Kjøbstæderne boende Borger eller anden, samt ligeledes allern. forbyde al Handel med de under Landet omliggende Fartøjer; item den paa Landet i Smug gaaende Brændevins Brænde, alt under varens Confiscation og anseelig Pengestraf, ligesom og at der til saadan og andre derom allern. udgangne kongl. Anordningers efterlevelse at paaagte kunde beskikkes to a 3 Strandridere, eller Visitører som isaafald maatte tillægges en enseelig Deel af Confiscationerne, hvorved dog kunde haabes her paa nogenledes raade Bod og Kjøbstæderne bliver houterede.

I anledning af de Officerer paa Landet med allernaad. Res. 6. juli 1742 concederede Friheder for adskillige Forretninger og personelle Tyngder, agter de samme at udtrække til alle forefaldne tilfælde, hvorover den øvrige Almues besvære sig at blive for hart medtaget, da det er de meeste velhavende og formuende Borgere og Bønder der er og søger at blive Officerer og hvilke iblandt andet endog unddrager sig fra Skandse og Batteri-arbejde, samt Kanoners og Ammunitions Transport, som formeener at tilkommer hver mand, saavel som andre Rejser.- Byefogderne og beklager sig at da de beste Borgere for Byens Bestillinger bliver befriede, er der ingen tilbage, som dertil er vederhæftig at kan tages til forefaldende Forretninger; thi indstilles allerunderd. om det ikke allern. maatte behage Ds Kgl. Majest: at indskrænke slig Frihed til et vist Tal af de ældste Ober- og Underofficerer, samt til visse allernaadigst diterminerende og benævnde Poster, og derhos allernaad. at ville forklare hvorvidt deres Frihedsagter skal forstaaes, saa at de i øvrigt skulle bære lige Byrder med andre,-

Da jeg med min Nærværelse paa Bornholm bragte i Erfaring, hvorledes mange paa deres ejende og besiddende Ejendomme, ej havde anden Adkomst end Qvittering for den betalte Kjøbesumma og endeel slet intet – alene siddende paa mundtlige aftaler og intet Kjøb og sligt ikke alene kan geraade til stor Confussion i Tiden for de vedkommende, og drage Process og Pengespilde efter sig, men endog de stempl. Papiers Intrader dermed leder, saa indstilles allerund. om det ikke allern. maatte betales Eyere og Panthavere samt formyndere at forsyne sig strax ufortøvet med Skjøder, Pantebreve og Udlægs eller Lodsedler paa behørigt stempl. Papir, og tillige samme strax at lade tinglyse, alt under den i Stempelpapiers forordn. for uret sort eller slet Papiers Brug dikterede Straf.-

Fabriquer eller Manufacturer er ingen paa hele Landet uden et lidet Farveri af en Mand ved Navn Niels Biærum anlagt i hans huus i Nexø.-

I øvrigt bærer Indvaanerne meest hiemmegjort Tøy, som de selv forfærdige hver for sig i sit Huus, og haver jeg seet baade Evne og klæde forfærdiget af Bornholmske Fruentimmer,-

Sluttelig da jeg til at forrette mine Vices, der paa Landet, de Ting som ikke kunde lide den ophold, at derom her til Kjøbenhavn med mig kan corresponderer, og som ellers er ordnede Expeditioner til Justitiens og Politiens desto hastiger fremme, og Befordring, haver med min Nærværelse der, formaaet Amtmanden Etatsraad Urne og hannem dertil givet Commission, dog at vedkommende sig til mig adressere med alt hvad som slig Ophold kan taale, dertil anlediget af Høj kongl. Allern. givne tilladelse, til Stiftsamtmænd Gersdorff i lige tilfælde, saa udbeder jeg mig allerunderd. derpaa Ds kongl. Majests. Allern. Approbation og i allerdybeste Devotion henlevere.

Deres Kongelige Majestæts allerunderdanigste og troeplygtskyldigste Tjener

Knudt

Kjøbenhavn den 27de Octbr. 1764

Kongens første svar 21. marts 1766

Vi Christian den Syvende af Guds Naade konge Danmark og Norge de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn og Dytmarsken, Greve udi Oldenburg og Delmenhorst.-

Vor synderlige Gunst tilforn! Af din udi Aaret 1764 indgivne Forestilling, er Os allerunderdanigst bleven foredraget hvorledes du, med din Nærværelse paa Vort Land Bornholm, haver forefunden Tilstnden sammensteds, efter den derom af dig anførte Forklaring: 1. Kiøbstæderne i Særdeleshed angaaende, 2. Kiøbstæderne i Almindelighed og 3. heele Landet i Almindelighed betræffende. Og, ligesom Vi, igiennem Voris General Landets Oeconomie- og Commercie Collegium har ladet meddeele Voris allernaadigste Resolution paa de af dig i forslag bragte forandringer, i henseende til Brandvæsenet for Kiøbstæderne paa bemeldte Bornholm og end videre udi Voris Rentekammer ville lade foretage de Poster af bemeldte din forestilling, som der henhører; Saa give Vi dig nu hermed tilkiende, at Vi i henseende til de Poster, som Vores danske Cancellie vedkommer, allerunderdanigste Forslag, maae antages og være 2 a 3 Vagtere i Vor Kiøbstad Rønne og en i hver af de andre Kiøbstæder.

2. Som du beretter, at mange af Indbyggerne Deres tilhørende og besiddende Ejendomme, ikke have andre Adkomster end Qvittering for den betalte kiøbe_Summa, og endeel slet intet uden mundtlig Aftale og sluttet Kiøb, hvilket i Tiden kan foraarsage Uorden, og drage Processer og Penge Spilde efter sig, ligesom og saadant forvolder Afgang i Vores stemplet Papiers Intræder,- Saa ville Vi hermed allernaadigst have befalet, at Ejere og Panthavere samt Formyndere der paa Landet skal være pligtige strax og ufortøvet at forsyne sig med Skiøder, Pantebreve og Udlægs eller Lod Sedler paa behørig stemplet Papiers forordningen fastsatte Straf.-

3. Hvad angaaer de Officererne paa Landet med allernaadigst Resolution af 6te Juli 1742 forundte friheder, for adskillige Forretninger og personelle Tynger, hvilke du har indstillet at maatte indskrænkes til et vist Tal af de ældste Ober- og Underofficerer med videre; da ville Vi allernaadigst, at det skal forblive med den derom ergangne Befaling, ligesom Vi og ikke finde for got, at lade forbryde Almues Folk af Bondestanden paa Landet at tage Boepæl i Købstæderne;

Sluttelig ville Vi allernaadigst have tilladt, at du i de Ting der paa Landet, som ikke kunde lide Ophold og til Justitiens og Politiens desto hastigere Befordring, maa befuldmægtige Vores Etatsraad og Amtmand, Os elskelig Johan Christian Urne, saafremt du ham dertil kan formaae at forrette dine Vices. Derefter du dig allerunderdanigst haver at rette, Befaler Dig Gud!

Skrevet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores kongelige Residentz Stad Kiøbehavn den 21. Martii 1766

Under vort Kongelige Haand og Signet

Christian R

/Thott

Til Geheime-Raad og Stiftamtmand Greve Hr. Eggert Christoph von Knuht at i Rønne paa Bornholm maae antages 2 a 3 Vægttere, og en i hver af de andre Kiøbstæder, samt at Ejere og Panthavere skal være pligtige strax at forsyne sig med Skiøder og Pantebreve paa behørig stemplet Papier med videre.

Kongens andet svar 29. maj 1767

Vi Christian den Syvende af Guds Naade konge Danmark og Norge de Venders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn og Dytmarsken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst.-

Vor synderlige Gunst tilforn! Eftersom Indvaanerne udi Hasle paa vort Land Bornholm, for Os allerunderdanigst haver andraget, at det ville bringe dem i yderste elendighed, om de, ifølge Vores allernaadigste Resolution af 17. Februar 1766, foruden at anskaffe og vedligeholde de Dem paalagde Brand Redskaber, tillige skulle holde en Vægter med 52 rdr. Aarlig til Underholdning. Og Vi af den fra Dig herover indsendte Erklæring, have fornummen, at det vilde falde Indvaanerne i bemeldte Hasle, saavelsom Allinge og Sandvig, som ere kuns smaa Byer og bestaar for det meeste af ringe Huuse, tungt at holde Vægter. Saa give Vi dig hermed tilkiende, at Vi allernaadigst have bevilget, at bemeldte trende Steder, dog uden consequence for de andre Kiøbstæder paa Bornholm, maa være frietagne for at holde Vægtere, derefter Du dig allerunderdanigst kunde viide at rette, og Vedkommende sligt til efterretning at tilkiendegive, Befalendes dig Gud.

Skrevet paa Vort Slot Friderichsberg d. 29. May 1767.-

Under Vor Kongelige Haand og Signet

Christian R

L.S.R

/Thott

Til Geheime-Confirents-Raad og Stiftbefalingsmand, Greve Hr. Egger Christoph von Knuht, anlangende et Stederne Hasle, Allinge og Sandvig paa Bornholm, maae være frietagne for at holde Vægtere, dog uden consequence for de andre Kiøbstæder.-

---

Stiftsamtmand Knuths beskrivelse af købstæderne på Bornholm findes i Rentekammeret, Bornholmiana 1700-1800, vol. 7.

Transskriberet af Jesper Vang Hansen, 2010